

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в научна област: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.3. Политически науки, научна специалност „Политология“,
с автор **Рада Николова Коджабашева**

на тема:

„Социални измерения на политическия риск в условията на глобализация“,

от проф. д-р Борис Филипов Манов

(ЮЗУ „Неофит Рилски”, катедра „Философски и политически науки”)

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и съгласно решение на членовете на научното жури за провеждане на процедурата по защитата на дисертацията от 24.02.2021 г. .

Декларирам, че не съм свързано лице по смисъла на § 1, т.5 от Допълнителните разпоредби на ЗРАСРБ с дисертантката, както и че нямам частен интерес, който би могъл да влияе върху безпристрастното и обективно изпълнение на работата ми като член на журито по тази процедура.

I. Биографична информация за дисертантката.

Авторката на дисертацията Рада Николова Коджабашева е родена през 1972 г.. Завършва средно образование в Езикова гимназия „Иван Вазов“, гр. Смолян. След това учи в УНСС - София, където получава магистърска степен. От 2018 г. е докторант по Политология в същия университет. Има значителен професионален опит, включително в администрацията на Народното събрание на Република България.

II. Данни за дисертацията и автореферата.

Дисертацията е с обем 216 страници, от които основен текст 189 страници - увод, 3 глави и заключение; 10 приложения – 21 страници и

използвана литература на български и на чужди езици (без номерация) – 6 страници. Приложен е списък на таблици, фигури и съкращения.

Структурата е сравнително добре изградена, като има известен превес на първа глава (82 страници), но чрез акцентите във втора и трета глава (общо 89 страници) може да се приеме, че в съдържателен план е балансирана и разкрива по адекватен начин формулировката на заглавието и идеята на изследването.

В увода присъстват основните елементи, присъщи на дисертационните изследвания: изследователски въпроси, цели, задачи, предмет и обект на изследването, очертана е актуалността и са формулирани основната и работните хипотези, изведени са методологичните подходи и, което е особено важно – са посочени изследователски ограничения, очертаващи рамката на предприеманото изследване.

В първа глава е направен синтезиран преглед на научните изследвания относно риск, политически риск, системи, отворени системи, обществена система, ценности, социални ценности, глобализация, който демонстрира степента на познаване от страна на докторанта на историческото и актуално състоянието на изследователските търсения по посочените проблеми като са предложени концепции, свързани с предмета на изследването и е дефиниран понятийният апарат.

Втора глава е централна в дисертацията и представя концепцията на авторката за социални измерения на политическия риск (СИПР) в теоретичен и формален аспект. Определени са четири вида СИПР. Специално място е отделено на разработването на експериментален СИПР индекс.

Трета глава е „продължение“ на анализа от втора глава и „верифицира“ постигнатия в него резултат. През призмата на СИПР е осъществен анализ на политическите рискове за периода 2015 – 2020 г. и е представен примерен резултат на СИПР индекс в условията на глобална пандемия.

В заключението са обобщени резултатите на изследването и е показано доказването на хипотезите формулирани в неговото начало.

Авторефератът е от 30 страници, разработен е в съответствие с изискваните стандарти, следва изложението в дисертацията и представя синтезирано и коректно основните моменти в нейното съдържание.

Посочени са публикации в научни издания, апробиращи основните теоретични тези и практически проекции и са изведени приносите на дисертацията.

В дисертацията и в автореферата, както и в представените публикации, свързани с темата на дисертацията не установих наличие на плагиатство.

III. Съдържание и основни моменти в дисертацията.

1. Актуалност на темата.

Дисертацията „Социални измерения на политическия риск в условията на глобализация“, представлява изследване, което изяснява научните основания за разглеждането на политическия риск като риск генериращ СИПР.

Актуалността на темата на дисертацията се изразява в няколко аспекта: а) в предмета на изследването, което е посветено на един от най-значимите проблеми от политическото развитие на съвременния свят – политическия/ите риск/ове и конкретно - социалните измерения на политическия риск (СИПР) в условия на глобализация; б) в историческия хоризонт – първите десетилетия на 21-ви век – т.е. нашата съвременност; в) в „текущото ставане“ на „обекта“ и „предмета“ на изследването.

2. Основни постижения на дисертацията.

2.1. В началото на настоящата рецензия ще отбележа следните **обща характеристики** на дисертационния труд.

Първата е свързана с това, че изследването се осъществява през призмата на успешното съчетаване на няколко теоретични (теория на риска, теория на системите, теория на ценностите, теория на глобализацията) и методологични (аналитично моделиране, в двата му аспекта – теоретично и формално) подхода. Това дава възможност на дисертантката не само да очертае взаимовръзките между отделни променливи и субекти, относящи се към произхода и въздействието на политическия риск и неговите социални измерения, но и да достигне до създаване на концептуална рамка на СИПР индекс и да го „верифицира“ в третата глава на дисертацията.

Втората се проявява в подчертаната дискуссионност на изложението. Авторката не се задоволява с простото възпроизвеждане на тезите и аргументите на множеството автори, възгледите на които се разглеждат в дисертацията, а излага и аргументирано защитава и собствената си позиция по повдигнатите въпроси.

Не по-малко важна характеристика на дисертацията е стремежът на дисертантката да не остава на нивото на абстрактния теоретичен анализ, а да търси и намира значими конкретни практически проекции на дискутираните концепции и формулираните тези в изследването. По този начин до голяма степен се реализира успешно заявената още в увода от Коджабашева цел: да се осъществи идентификация, анализ и класификация на социалните измерения на политическия риск в условия на глобализация и се създаде формален модел на социалните измерения на политическия риск.

Като последен важен момент ще посоча яснотата на езика и аргументацията в дисертацията, благодарение на които тезите, изложението и изводите са недвусмислени и непротиворечиви, изразяват пълно и точно идеите на авторката, текстът се отличава с прецизност и четивност, зад които се крие богата езикова и писмовна култура.

2.2. В съдържателен план се очертават следните същностни характеристики на изследването:

а) въпреки многоаспектността („комплексността“, по думите на Коджабашева) си изследването е осъществено през призмата на политологичния подход (експлициран при изработването на формалния модел на СИПР, чрез многократното акцентирание върху ролята на „властовата“ подсистема в него). Този подход дава възможност на дисертантката да определи фокуса на изследването – „ситуирането“ на политическия риск в обществената система. Така се създава теоретичната възможност за осъществяването на ново и оригинално осмисляне на същността на политическия риск: той се разглежда през призмата на различна от обичайната перспектива като се интерпретира като системен риск за цялата обществена система, което предполага и наличието на негови социални прояви и измерения.

б) израз на току що казаното и, според мен, главна същностна характеристика на рецензираната дисертация е, че нейната авторка, на основата на очертания подход, успява да „надскочи“ господстващите в научното, политологичното и публичното пространство „традиционни“

схващания на политическия риск и формулира тезата, че е необходимо ново, „широко“ разбиране за неговата същност и прояви. В този план политическият риск се разглежда като „резултат от мотивирани с най-висока ползност действия на политическата подсистема на обществото, които носят вероятност за вреда за другите подсистеми“, при което, поради това, че политиката (политическата подсистема), която се схваща от Коджбашева, като законодателна подсистема на цялата система (обществото) рискът, който тя генерира, е „системен“, поради което „политическият риск има толкова измерения, колкото елементи, подсистеми, има обществото“.

в) благодарение на тази позиция Рада Коджобашева успява да изведе като ос на своето изследване „политическия аспект“ в отношението „политически риск – обществена система“. Факт, който отличава това изследване от множеството други интерпретации на политическия риск в съвременната научна литература. Тук трябва да се посочат няколко основни идеи разгърнати и защитени от дисертантката:

- първи, бих казал основен момент, в разглеждания план, е целенасоченото и фокусирано провеждане на анализа, даващо възможност за теоретично обосновано и логически „подредено“ доказване на предмета на дисертацията – че е правомерно разглеждането на политическия риск като системен риск, а поради това и генериращ СИПР.

- вторият, непосредствено следващ и резултиращ от първия момент е извеждането на схващането за същността, проявите и значението на СИПР, представени от авторката като такива измерения на политически риск, „които са налични при несъответствия между ценностите на социалната подсистема и наложените от политическата подсистема изкуствени конструкции (закони)“, поради което са риск за обществената система като цяло.

Тук се очертават следните по-важни „стъпала“ водещи към реализиране на поставената от Коджобашева цел: 1) предствянето, на основата на проведения анализ на включените в „теоретичната рамка“ концепции и възприетото схващане на политическия риск в първата глава, на проявите на СИПР като директно в резултат на политически решения, свързани със социалната подсистема или индиректно – в резултат на политически решения, отнасящи се до другите подсистеми, които рефлектират върху социалната; 2) класифицирането на СИПР като полагаеми се права, недоверие, житейски шансове и разединение, при

което е изведен и формален модел на СИПР, открояващ връзката ценностно несъответствие – СИПР – риск за обществената система в три степени като, поради политологичния фокус на изследването, се акцентира на властовите детерминанти на проявите на СИПР; 3) именно тук се осъществява и прехода към последния концептуален етап в изследването, в който се представя експериментален СИПР индекс. Индексът използва качествени и количествени модели за анализ на политическия риск и се прилагат аналитични, синтетични и математически методи за постигане на краен числов и геометричен израз. Компонентите на индекса извеждат три индикатора - „свобода“, „пари“, „власт“, които дават възможност да се правят изводи за риска за обществената система и нейните подсистеми, да се прогнозира бъдещи негови прояви и да се предприемат превантивни действия за неговото управление.

В плана на тези резултати на дисертацията трябва да се посочи, че:

а) те са постигнати на основата на познаването и анализа на представителна част от най-значимите теоретични изследвания, свързани с обекта на дисертацията в съвременното научно пространство, както и на „въплътяването“ на тези изследвания в съвременната социална, политическа, икономическа и технологична действителост;

б) в тях, поради това, се проявява и едно от най-важните достойнства на изследването, осъществено от Р. Коджабашева – неговата практическа насоченост и резултативност, които се „експлицират“ главно в последната част, в която се „верифицира“ формулираната и защитена теоретична концепция чрез разкриване на същността на СИПР и СИПР-индекс чрез анализ на проявите на очертаните в дисертацията четири вида СИПР в условията на пандемичната глобална ситуация, породена от Covid-19 като се изчисляват видовете СИПР и, което е особено важно, се правят изводи на база на получения резултат.

3. Критични бележки, препоръки и въпроси, относно дисертацията.

Както към всеки научен труд, така и към рецензираната дисертация могат да се предявят критични бележки и препоръки. Без да навлизам в подробности ще посоча следните по-важни:

а) в коректорско-редакторски план:

- съществуване проблеми с членуването (пълен-кратък член) и на печатни грешки, които водят до не „добро“ представяне на авторката и текста;

- използване макар и рядко на русизми, като изключение е твърде честата употреба на „касае“;

- употребата на формата „-ха“ (... предприеха, ..участваха и др.п.) главно в трета глава, което придава на текста по-скоро есеистичен, а не научно-аналитичен характер;

б) в теоретико-митодологичен план:

- има известно недопрецизиране на понятийния апарат като особено важно е то по оста „система“, „структура“, „компонент“, „елемент“, (например само на една страница в текста се използва ту „елементи“, ту „компоненти“ по отношение на един и същ обект на анализ, което е не само формално, но и съдържателно недопустимо), тъй като при едно или друго съотнасяне на тези понятия възникват различни функционални зависимости между тях, което дава израз и при изработването на „концептуални“ и „формални“ модели;

- в този план може да се предяви претенция и за разбирането на авторката за отношението „теория“-„подход“, които, според мен, неправомерно се отъждествяват (теорията има дескриптивен, а подходът прескриптивен характер) и поради това се говори за подходи, а се представят теории – теория за ценностите, за глобализацията и т.н.;

- друг момент се проявява в това, че вероятно в стремежа и усилията да се аргументира и поддържа основната теза на дисертацията в известна степен се достига до „внушаване“ на нейната обосновааност и доказаност: преповтарят се вече изказани твърдения и др.т..

- в текста на редица места, когато се очертават „ограничения“ на анализа те просто се „постулират“, а не се аргументират - например определянето на четири обществени сфери, които се включват в предлагания модел (изключват се „културната“ и „технологичната“), което създава „усещането“ за известно „нагласяване“ или „улесняване“ на задачата на изследването.

В тази връзка имам следния въпрос към Рада Коджабашева: Може ли тя на този етап, и ако – да, как накратко би очертала възможността за включване в разработените от нея модел и индекс на СИПР на „културно-цивилизационната“ и „технологичната“ подсистеми на обществената система?

И още един въпрос, макар и не пряко, но следващ от дисертацията: в края на изследването дисертанката формулира извода, че е необходимо „преодоляване на парадигмата на (представителната) демокрация(та)“ – каква нова парадигма би предложила тя за политическата организация („политическата подсистема“) на съвременното общество ?

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Самооценката на приносните моменти на дисертацията е оформена в съответствие с изискванията.

Смятам, че докторантката основателно посочва няколко свои приноса към политологична теория и проблемите на теорията на политическия риск, като част от тях допълват и/ или поясняват съществуващи теоретични положения.

Като цяло анализът има оригинален характер, което дава основание дисертацията и формулираните приноси да бъдат приети като постижения на авторката.

IV. Заключение.

Казаното до тук, въпреки посочените бележки, за постигнатите резултати в рецензираната дисертация, както и нейната актуалност, иновативност и практическа значимост ми дават основание да предложа на уважаемото научно жури за провеждане на защитата на дисертационния труд на тема „Социални измерения на политическия риск в условията на глобализация“, да присъди на неговата авторка Рада Николова Коджабашева образователната и научната степен „доктор“ в научната област: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.3. Политически науки.

16.03.2021 г.
Гр. Благоевград

Подпис:
Проф. д-р Борис Манов